

KOBİ'LERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNETİMİ VE RİSK DEĞERLENDİRME KAVRAMI

Özlem ÖZKILIÇ* İş Müfettişi

İş sağlığı ve güvenliği son yıllarda AB'nin de en çok yoğunlaştığı ve önem verdiği sosyal politika konularından birisidir. Avrupa Komisyonunun belirlediği 2002-2006 yılları için iş sağlığı ve güvenliği stratejisi, "çalışma hayatındaki değişimleri ve başta psiko-sosyal konularda olmak üzere yeni risklerin ortaya çıkması durumunu göz önünde bulundurarak global bir iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımı"nı benimsemektedir.

Avrupa Topluluğunda teknik mevzuat uyum çalışmaları 1961 yılında başlatılmıştır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar sonucunda, Roma Antlaşmasınının 251. maddesi gereğince Direktiflerin hazırlanmasında, 1969 yılında Klasik Yaklaşım (Old Approach), 1985 yılında Yeni Yaklaşım (New Approach), 1989 yılında Global Yaklaşım (Global Approach) ve 1990 yılında da Modüler Yaklaşım (Modular Approach) uygulanmaya başlanmıştır.

Tüm yeni yaklaşım direktiflerinin ekinde bulunan "Temel Sağlık ve Güvenlik Gereklere", Avrupa Birliği ülkelerinde, 80'li yılların ikinci yarısından itibaren iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı içerisinde yer alan risk analizi ve risk değerlendirmesi kavramları ile de yakından ilgili bulunmaktadır. Esasen, Avrupa Birliği hukukunda, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak iki alan söz konusudur. Bunlar; ürün güvenliği ve işletme güvenliği'dir.

Bu çerçevede, risk analizi ve risk değerlendirmesi, ürünlere yönelik ve işletmeye yönelik olmak üzere iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Avrupa Birliğinin 89/391/EEC sayılı

"Çalışanların Sağlık ve Güvenliğini İyileştirmek İçin Önlemler Alınması Hakkındaki Çerçeve Direktif" kapsamında işletme güvenliğine yönelik olarak uygulanan risk analizi ile birlikte Avrupa Birliğinin 2001/95/EC sayılı "Yeni Genel Ürün Güvenliği Direktifi" kapsamında da ürün güvenliğine yönelik olarak risk analizi uygulamaları yapılmaktadır.

İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

4857 sayılı İş Kanunu'nun "İş Sağlığı ve Güvenliği" başlıklı beşinci bölümünün, "İşverenlerin ve işçilerin yükümlülükleri" başlıklı 77. Maddesi ile iş sağlığı ve güvenliği alanında işçilerin ve işverenlerin yükümlülükleri düzenlenmiştir. AB müktesebatı ile uyum çalışmaları kapsamında ise 21 tane iş sağlığı ve güvenliği yönetmeliği yayınlanmış, yayınlanan neredeyse tüm iş sağlığı ve güvenliği yönetmeliklerinde ise işverene risk değerlendirme yükümlülüğü getirilmiştir. Mevzuatımız gözden geçirildiğinde aşağıdaki yönetmelik maddelerinde risk değerlendirmesinin işverene yükümlülük olarak verildiği belirtilmektedir.

a) Çerçeve Direktif 89/391/EEC Sayılı Avrupa Birliği Konsey Direktifi Gereğince Risk Değerlendirme Yükümlülüğü (İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği; Danıştay 10. Dairesi 2004/1942 Esas No ile Yürütmeyi Durdurma)

89/391 sayılı konsey direktifinin genel yükümlülükler başlığı altında 6'ncı maddesinde işverenler; sağlık ve güvenliğin korunması ile ilgili önlemlerin alınmasında, risklerin önlenmesi, önlenmesi mümkün olmayan risklerin değerlendirilmesi, risklerle kaynağında mücadele edilmesi maksadıyla işçilerin sağlık ve güvenliği yönünden tüm riskleri değerlendirmekle yükümlüdürler.

Bakanlığımız tarafından Çerçeve Direktif olan 89/391 sayılı Konsey Direktifi İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği olarak yayınlanmış, ancak Danıştay 10. Dairesi İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği'nin yürütmesini 2004/1942 esas nolu ve 24 Mayıs 2004 tarihli kararı ile iptal edilmiştir. 89/391 sayılı Konsey Direktifi çerçeve direktiftir, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Taslağı olarak hazırlanmıştır ve tüm tarafların görüşüne sunulmuştur. Halen mevzuat çalışmaları Bakanlığımız tarafından sürdürülmektedir.

b) Gürültü Yönetmeliği Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğinin 9'uncu maddesinin (a) bendinin (1) numaralı alt bendi uyarınca, risk değerlendirmesi yapılırken, Gürültü Yönetmeliği'nin 6'ncı maddesi gereğince; gürültüye maruziyetin düzeyi, türü,

süresi ve maruziyet sınır değerleri ile maruziyet etkin değerleri dikkate alınmak suretiyle, gürültünün risk gruplarına dahil işçilerin sağlıklarına olan etkilerini değerlendirmek zorundadır.

c) Titreşim Yönetmeliği Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

İşverenler, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğinin 6'ncı maddesinin (c) bendine göre risk değerlendirmesini yaptırırken, Titreşim Yönetmeliği'nin 6'ncı maddesi gereğince; özellikle, titreşim veya tekrarlanan şoklara maruziyet de dahil olmak üzere maruziyetin türü, düzeyi ve süresi, maruziyet sınır değerleri ve maruziyet etkin değerleri ve mekanik titreşim ile işyeri veya başka bir iş ekipmanı arasındaki etkileşimden kaynaklanan ve işçinin güvenliğine tesir eden dolaylı etkileri belirleyerek risk değerlendirmesi yapmakla yükümlüdürler.

d) Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık Ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

İşveren, işyerinde tehlikeli kimyasal madde bulunup bulunmadığını tespit etmek ve tehlikeli kimyasal madde bulunması halinde, işçilerin sağlık ve güvenliği yönünden olumsuz etkilerini belirlemek üzere, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği'nin 6'ncı maddesinin (c) bendi ile 9'uncu maddesinin (a) bendine uygun şekilde, risk değerlendirmesi yapmakla yükümlüdür. Risk değerlendirmesinde özellikle; kimyasal maddenin sağlık ve güvenlik yönünden tehlike ve zararları, imalatçı, ithalatçı veya satıcılardan sağlanacak malzeme güvenlik bilgi formu, maruziyetin türü, düzeyi ve süresi, kimyasal maddenin miktarı, kullanma şartları ve kullanım sıklığı, mesleki maruziyet sınır değerleri

ve biyolojik sınır değerleri, alınan ya da alınması gereken önleyici tedbirlerin etkisi, önce yapılmış olan sağlık gözetimlerinin sonuçlarını değerlendirecektir.

e) Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

• Patlayıcı Ortam Risk Değerlendirmesi:

İşverenler, Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 6'ncı maddesinde belirtildiği şekilde işyerinde patlayıcı ortam risk değerlendirmesini yaptırırken; patlayıcı ortam oluşma ihtimali ve bu ortamın kalıcılığı, statik elektrik de dahil tutuşturucu kaynakların bulunma, aktif ve etkili hale gelme ihtimalleri, işyerinde bulunan tesis, kullanılan maddeler, prosesler ile bunların muhtemel karşılıklı etkileşimleri, olabilecek patlamanın etkisinin büyüklüğü, patlama riski, patlayıcı ortamların oluşabileceği yerlere açık olan veya açılabilen diğer yerleri de dikkate almak ve tüm bu ihtimalleri bir bütün olarak değerlendirmekle yükümlüdürler.

• Patlayıcı Ortam Oluşabilecek Yerlerin Sınıflandırılması

İşverenler Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 9'ncü maddesi gereğince; patlayıcı ortam oluşması ihtimali olan yerleri sınıflandırmakla, sınıflandırılmış olan bölgelerde asgari gerekleri uygulanmakla yükümlüdürler.

• Patlamadan Korunma Dokümanı

Yönetmeliğin 10. maddesinde ise işverenin, bu Yönetmeliğin 6'ncü maddesinde belirtilen yükümlülüğünü yerine getirirken, "Patlamadan Korunma Dokümanı" olarak anılacak belgeleri hazırlamakla yükümlü olduğu belirtilmiştir.

f) Kanserojen ve Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık Ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

Kanserojen Ve Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık Ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesine istinaden işverenin; kanserojen ve mutajen maddelere maruziyet riski bulunan işlerde çalışanların, bu maddelere maruziyet şeklini, maruziyet miktarı ve maruziyet süresini belirleyerek risk değerlendirmesi yaptırmak ve alınması gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerini tespit ettirmek yükümlülüğü bulunmaktadır.

g) Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

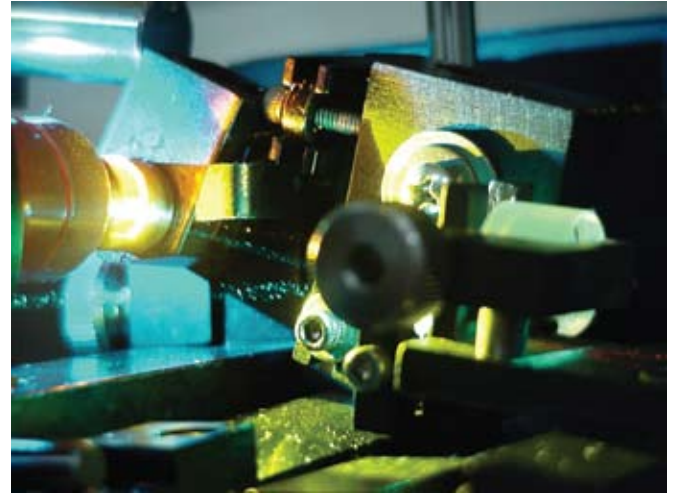
İşverenin, asbest tozuna maruziyet riski bulunan çalışmalarda, asbestin türü ve fiziksel özellikleri ile çalışanların maruziyet derecesini dikkate alarak Asbestle çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesi gereğince risk değerlendirmesi yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.

h) Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

Her işverenin, Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik'in 8'inci maddesi gereğince; toplu koruma yöntemleri ile risklerin önlenemediği veya tam olarak sınırlandırılmadığı durumlarda, kişisel koruyucu donanımlardan işçilerin sağlık ve güvenlikleri için gerekli olanları Ek-1'de örneği verilen tabloya göre risk değerlendirmesini yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.

ı) Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik Gereğince İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü

Biyolojik etkenlere maruz kalma riski bulunan herhangi bir çalışmada işverenlerin, Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesine gereğince; işçinin maruziyetinin türü, düzeyi

ve süresi, zararlı biyolojik etkenlerin tümünün oluşturduğu tehlikeleri de dikkate alarak risk değerlendirmesi yapma zorunluluğu bulunmaktadır.

Risk ve Risk Değerlendirme Kavramı

Risk yönetim sürecinde karşımıza çıkacak tehlike, risk, risk analizi ve risk değerlendirmesi kavramlarına açıklık getirmek konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. ISO/IEC73'e ve OHSAS 18001'e göre Risk, "bir olayın gerçekleşme olasılığı ile, etkilerinin bir kombinasyonu" olarak tanımlanmaktadır.

Ancak ISO/IEC73 standartına göre risk hem tehdit hem de fırsat olarak değerlendirilmekte, tehlikenin önceden fark edilmesinin işverenlerce bir fırsata dönüştürülebileceği ifade edilmektedir.

Risk = Tehdit & Fırsat.

Risk, ISO/IEC73'de; zarar, kayıp, hedeflere ulaşamama, istenmeyen bir sonuçla karşılaşma olasılığı, ve gerçekleşmesi halinde bu olumsuz sonuçların oluşturacağı etki olarak tanımlanmaktadır. Ancak, her riskin gerçekleşmeyeceği olasılığı da dikkate alındığında veya doğru bir yönetimle, bir fırsatın da ortaya çıkabileceği kaçınılmaz bir gerçektir.

Risk Değerlendirme ise OHSAS 18001'de; riskin büyüklüğünü hesaplama ve riskin tolere edilebilir olup olmadığına karar verme yani riskleri makul bir seviyeye indirebilmek için gerekli tedbirlerin belirlenmesi ve bu tedbirlerin hangilerinin öncelikle alınması gerektiğine karar verilmesi işlemi olarak tarif edilmiştir. Çerçeve Direktif 89/391/EEC Sayılı Avrupa Birliği Konsey Direktifi'nde (İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği) ise "İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek tehlikelerin, işçilere, işyerine ve çevresine verebileceği zararların ve bunlara karşı alınacak önlemlerin belirlenmesi amacıyla yapılması gerekli çalışmalar." olarak tanımlanmıştır.

Risk değerlendirmesi kavramı mevzuatımıza yeni girmiş olmakla birlikte içeriği ve kullanılan yöntemler yeni değildir. Risk değerlendirme veya analiz yöntemleri 1930'lü yıllardan beri dünyada sistematik olarak uygulanmaktadır.

Bu yöntemlere örnek olarak; Ön Tehlike Analizi, Risk Matrisi, Çeklist Yöntemi, Kinney Metodu, Hata Türü ve Et-kileri Analizi, Hata Ağacı Analizi, Sapma Analizi vb. verebiliriz. Ön Tehlike Analizi, Çeklist Yöntemi, İş Güvenlik Analizi, Kinney Metodu ve en sık kullanılan yaklaşımlardan biri olan 5x5 Risk Değerlendirme Matrisi özellikle orta ölçekli veya KOBİ'lerde rahatlıkla uygulanabilecek basit yöntemlerdir, ancak büyük işletmelerdeki başarı oranı sınırlıdır. Bu yöntemlerin uygulanmasında olasılık tayininde teknik elemanların dikkatli olması ve özellikle de olasılık ve istatistik teoremlerine yabancı olmaması gerekmektedir, aksi durumda bu yöntemler işletmeye hiçbir fayda sağlamayacak aksine zaman kaybına yol açacaktır.

KOBİ'lerde Risk Değerlendirme Çalışmaları

Risk Yönetimini; riskler gerçekleşmeden, soruna dönüşmeden önce, sistematik bir yaklaşımla belirsizliklerin öngörülebilir, ölçülebilir ve kabul edilebilir bir düzeye getirildiği, zarar – kayıplardan korunma veya başarılı bir şekilde hedefe ulaşmak amacıyla faaliyetlerin planlandığı ve uygulandığı bir disiplin olarak kabul edebiliriz.

Risk değerlendirmesi yapılacak bir işletmede öncelikle "Risk Yönetim Prosesi" nin oluşturulabilmesi için, prosesin aşamalarının iyi anlaşılması gerekir. "Risk Yönetim Prosesi"nin ilk aşaması olan "Tehlike Tanımlama" aşaması en önemli aşamadır. Tehlikeler belirlenirken kullanılan malzeme, ekipman, imalatlar, iş organizasyonu gibi konular gözden geçirilmelidir. Tehlike kaynakları sistematik olarak incelenmelidir. Uyulması gereken özel kanun ve yönetmelikler mevcutsa, bunlar tehlikenin belirlenmesine yardımcı olabilir.

KOBİ'ler düşünüldüğünde risk değerlendirme çalışmaları; yalnızca işletmedeki bir kişinin/analistin tek başına yapabileceği bir işlem değildir. İşletmede bu işle ilgilenen bir tek İş Sağlığı ve Güvenliği Mühendis veya Teknik Elemanı olsa dahi, işletmedeki üst yönetim kadrosundan, tüm işçilere kadar herkesin bir fiil çalışmasını gerektiren bir çalışmadır. Unutulmamalıdır ki; işletmedeki bu konuya bakış açısı sadece yasal bir zorunluluğu yerine getirmek ise yapılan çalışmalar, o işletmedeki iş kazası ve meslek hastalıkları sonucu oluşan kayıpları önlenemeyecektir.

Etkin bir "İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Yönetim Kültürü" için herkesin buna gerçekten inanması gerekir. İş emniyeti önceliği hakkında yönetimden gelen istikrar sinyalleri, tehlikelerin ve risklerin kontrol edilmesi ve tanınması için önemlidir. Uygun bir "İş Emniyeti Kültürü" nü başarmak için, bir organizasyonun risklere karşı sahip olacağı genel davranış biçiminin büyük önemi vardır. Etkin bir risk yönetimi kültürüne sahip olmak demek, insanların içinde birlikte çalışabilecekleri ve herhangi bir kayıp olmadan önce potansiyel problemleri tanıyabilecekleri ve bunları ortadan kaldıracabilecekleri proaktif bir yaklaşıma sahip olmaları demektir.

Sonuç Olarak;

Risk değerlendirmesi çalışmalarına başlamadan önce işletmede bilgilendirme toplantıları yapılmalı ve konu ile ilgili eğitimler verilmeli ve işletmedeki tüm çalışanlar ile birlikte yönetim kadrosu bu çalışmaya dahil edilmelidir. Tehlikelerin doğru tanımlanabilmesi, risklerin değerlendirilebilmesi için mutlaka veri gereklidir, bu verilerin çoğunda çalışanlardan (kazaya ramak kalma, tehlikeli durum bildirim formu, çalışmaktan kaçınma formları, kaza/olay araştırma raporları) elde edilebilir. Özellikle doldurulan formlarda bulunan durumlarla ilgili olarak, formu dolduran çalışana olumlu yaklaşılmalı ve olayın tekrarını engellemek için beraber çalışılmalıdır, sorgulayıcı bir yaklaşım bu verilerin gelmesini engelleyecek ve analist en önemli veri kaynağını kaybedecek ve risk değerlendirme çalışması amacına ulaşmayacaktır.

KAYNAKÇA:

1. www.calisma.gov.tr
2. http://isggm.calisma.gov.tr
3. www.rega.basbakanlik.gov.tr
4. http://www.abgs.gov.tr
5. MIL-STD-882-D Standard Practice For System Safety, 2000
6. OHSAS 18001:1999, Occupational Health and Safety Management Systems-Specification
7. OHSAS 18002 :2000, Occupational Health and Safety Management Systems -Guidelines for the Implementation of OHSAS 18001
8. International Labor Office, Major Hazard Control – A Practice Manuel, Geneva, 1991
9. ÖZKILIÇ, Ö., İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, TISK, Ankara, Mart, 2005
10. ÖZKILIÇ, Ö., Risk Değerlendirmesi Kavramı Ve İnsan Hatalarını Önleme Metodlarına Genel Bakış, İş Müfettişleri Dergisi, Ankara, Haziran, 2005
11. ÖZKILIÇ, Ö., Risk Değerlendirmesi Kavramı, TISK, İşveren Dergisi, Ankara, Haziran, 2005